

pejski sposób na życie. Kultura współczesnej Europy w centrum systemu wartości umieściła człowieka wyposażonego w godność, wolność, rozumności i prawa jednostki.

Prezentowane studium przygotowano wykonywując starannie zgrupowaną lekturę przedmiotu. W refleksji uogólniającej należy stwierdzić, że: 1. jest ono monograficznym ukazaniem procesu kształtowania się tożsamości cywilizacji europejskiej; 2. ujawnia wagę i znaczenie badań z zakresu nauki o cywilizacji; 3. definiuje się w nim główne zjawiska i procesy przemian cywilizacyjnych, które ujawniły się w przeszłości oraz ujawniają się współcześnie w Europie; 4. wskazuje się na współczesne przemiany ujawniające się w rozpoznawaniu rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej, a w tym zderzenie tradycji intelektualnej Europy z postmodernizmem; 5. określa istotę i znaczenie transformacji tożsamości europejskiej. Jest to książka zasługująca na dużą uwagę badaczy nauk humanistycznych i społecznych.

Andrzej Chodubski

Andrzej Czajowski, X twierdzeń o polityce, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015, ss. 155.

Z teoretycznego punktu widzenia rozpoznawania polityki na dużą uwagę zasługuje prezentowana książka. W jej *Prologu* Autor zauważa, że pojęcie polityki nie sprawia problemów w codziennej komunikacji między ludźmi. Bez względu na to, w jakim kontekście mówi się i pisze o niej, *wiadomo, o co chodzi*. Podobnie jest w nauce. Tutaj także – bez uściślenia znaczeń – słowo „polityka” jest zrozumiałe i mało kto *zawraca sobie głowę* wyjaśnianiem, co będzie miał na myśli posługując się tym wyrazem. Jeśli takie zabiegi czyni, to przeważnie bez widocznych konsekwencji dla konceptualizacji badań, dla samych badań i przedstawiania ich wyniku.

Zauważa się jednak, że pojęcie polityki jest trudne do zdefiniowania, a nawet jest niedefiniowane, o czym świadczy przestrzeń rozmaitych i sprzecznych określeń, jakimi obfituje literatura naukowa. Jednocześnie z wielu zawartych w niej twierdzeń wyłania się jej obraz. Tworzony i modyfikowany jest on przez myślicieli, badaczy zja-

wisk politycznych, pisarzy, poetów, malarzy, filozofów, dziennikarzy – kształtuje wyobraźnię, ułatwiając człowiekowi poruszanie się w sprawach życia publicznego. W prezentowanym studium Autor podjął wyzwanie odpowiedzi na pytania: po co jest polityka, kiedy jest polityka, kto i co tworzy politykę, co dynamizuje politykę, jaka jest polityka, kogo interesuje polityka?

Za wyjściową kategorię wyjaśniającą przestrzeń polityki przyjęto *potrzeby człowieka*. Wskazuje się, że są one przyczyną działań społecznych tworzących różne rodzaje ludzkiej aktywności, a w tym polityki. Przywołuje się myśl antropologiczną, że żaden system czynności nie może przetrwać, jeżeli nie jest związany bezpośrednio lub pośrednio z ludzkimi potrzebami i ich zaspokajaniem. Podkreśla się przy tym, że nie każda czynność ludzka wynika z potrzeby. W przeciwnym razie należałoby przyjąć, że człowiek robiący coś bez potrzeby, zaspokaja potrzebę robienia czegoś bez potrzeby, podczas gdy faktycznie może to zrobić przypadkowo czy niechcąc.

Wiedzę o polityce prezentuje się w formie dekalogu, wskazuje się dziesięć twierdzeń o polityce, tj. I Polityka jest dziedziną aktywności człowieka ukierunkowanej na zaspokajanie jego potrzeb, obok innych dziedzin, takich jak: ochrona przed zagrożeniami, eksploracja, podbój, produkcja, handel i konsumpcja, usługi, kultura, nauka, oświata, religia, lecznictwo, sport, rekreacja, administracja, walka o władzę i jej sprawowanie; II Polityka polega na zaspokajaniu potrzeb człowieka wyłącznie za pośrednictwem organów państwa, samorządu terytorialnego i międzynarodowych organizacji rządowych wtedy, gdy jest to niemożliwe lub wydaje się niemożliwe bez działania organów tych struktur; III Politykę tworzą organy państwa, samorządu terytorialnego i międzynarodowych organizacji rządowych oraz wszystkie jednostki ludzkie i grupy społeczne, które uczestniczą w kształtowaniu ich składu osobowego i przedsięwzięć; IV Politykę tworzą zespoły powiązanych elementów: a) działań podmiotów dążących do osiągnięcia czegoś zamierzonego, b) relacji społecznych powstających w wyniku zderzenia się działań co najmniej dwóch podmiotów dążących do osiągnięcia czegoś zamierzonego, c) działań – środków podmiotów na rzecz skutecznego osiągnięcia czegoś zamierzonego; V Głównymi czynnikami dynamizującymi politykę są walka o władzę w państwie, samorzą-

dzie terytorialnym, międzynarodowych organizacjach rządowych i sprawowanie jej oraz rozwiązywaniu problemów na rzecz zaspokojenia potrzeb człowieka; VI Politykę tworzą 12 rodzajów działań politycznych podejmowanych przez przedmioty polityki; VII Politykę tworzą także działania o doniosłości politycznej z pobudek politycznych, upolitycznianie i okołoholistyczne; VIII Politykę – oprócz podmiotów działań tworzą również przedmioty, czyli decyzje polityczne; IX Polityka jest oceniana jako skuteczna i nieskuteczna, racjonalna i nieracjonalna, przemyślana i nieprzemyślana, udana i chybiona, konserwatywna i postępową, moralna i niemoralna, mająca na celu dobro jednych ludzi i krzywdząca innych, cechująca się altruizmem, życzliwością, dobrocią i troską z jednej strony, a z drugiej – egoizmem, wrogością, złością, nienawiścią, podłością; X Polityka jest podmiotem działań niepolitycznych, informacyjnych, naukowych etc. Są działaniami politycznymi, wówczas informacja, nauka etc. współtworzy politykę. Uwaga ta odnosi się także do tych działań z natury niepolitycznych, które są doniosłe politycznie, z pobudek politycznych i upolityczniane.

Twierdzenia te są oryginalną prezentacją istoty i powołania oraz urzeczywistniania polityki. Ujawnia się w nich holistyczne jej postrzeganie w kontekście zarówno przestrzeni instytucjonalnej, jak i świadomości, kultury politycznej, zwłaszcza w przestrzeni podejmowania decyzji politycznych oraz urzeczywistniania potrzeb kulturowo-cywilizacyjnych.

W komentarzu do twierdzenia pierwszego wskazuje się, że polityka oraz administracja są służebne, z jednej strony i nadrzędne z drugiej – wobec ochrony przed zagrożeniami, podboju, produkcji, handlu, konsumpcji, kultury itd. Podkreśla się, że przez *potrzebę* w języku potocznym rozumie się tj., co należy lub powinno się zrobić, co jest niezbędne do czegoś, co jest musem, koniecznością, pragnieniem, to, bez czego trudno się obejść, to czego brakuje do czegoś. W wykładzie ukazuje się tabelarycznie miejsce dziedzin ludzkiej aktywności w procesie zaspokajania potrzeb. Prezentuje się modele: makroprocesu, mikroprocesu i mezoprocessu. Zauważa się, że pojęcie potrzeb odnosi się wyłącznie do jednostki ludzkiej. Grupa społeczna nie ma potrzeb. Termin „potrzeby narodu” jest skrótem myślowym (s. 22). Z dużą starannością poznawczą ukazuje

się rodzaje potrzeb człowieka, a w tym zwłaszcza w kontekście powołania polityki społecznej. Zauważa się, że w procesie zaspokojenia potrzeb, *potrzeba* powoduje *potrzebę*, a ta powoduje kolejną *potrzebę*.

W komentarzu do twierdzenia drugiego wyjaśnia się na czym polega zaspokajanie potrzeb za pośrednictwem działań podejmowanych w ramach ochrony przed zagrożeniami oraz jaką rolę w tym procesie pełni administracja i polityka? Wskazuje się na takie zagrożenia dla człowieka, jak: zjawiska klimatyczne, przyrodnicze, kataklizmy, wypadki, choroby oraz inni ludzie. Aby zaspokoić potrzebę bezpieczeństwa ludzie podejmują różnorodne działania. Żeby ustrzec się przed niebezpieczeństwami ludzie często wykonują działania (w tym odruchowe i podświadome), które nie wymagają współpracy z innymi, nie wymagają instytucji i regulacji prawnych. Potrzeba „bezpieczeństwa” jest kategorią abstrakcyjną. W praktyce występują rodzaje potrzeb konkretnego bezpieczeństwa – zdrowotnego, ekonomicznego, socjalnego, energetycznego, militarnego, ekologicznego itp. Kiedy działania podejmowane są w celu zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa danego rodzaju regulowane są one przez politykę, wtedy jest to polityka bezpieczeństwa zdrowotnego, bezpieczeństwa ekonomicznego, socjalnego, energetycznego, militarnego, ekologicznego itd. Wskazuje się, że ważną dziedziną ludzkiej aktywności jest eksploracja, tj. zaspokajanie potrzeby ciekawości, docieklivosti, poszukiwań, odkryć, zgłębiania tego, co jest nieznanne lub mało znane. Różne są formy ich zaspokojenia. Za podstawową dziedzinę aktywności człowieka uważana jest gospodarka, służąca do bezpośredniego i pośredniego zaspokajania potrzeb, przede wszystkim egzystencjalnych.

Przypomina się też, że szczególną dziedziną aktywności człowieka jest walka o władzę i jej sprawowanie. Podkreśla się, że władza jest to zdolność do narzucania komuś swojej woli jako rezultat i wyraz stosunku nadrzędności i podrzędności w relacjach społecznych. Zdolność ta jest wsparta możliwością, zastosowaniem przymusu moralnego, psychicznego, ekonomicznego, fizycznego. Tam, gdzie istnieje władza, tam też istnieje jej potrzeba jako zjawiska niezbędnego do utrzymania społeczeństwa (grup społecznych) w stanie równowagi trwania. Władza pełni funkcję przymusowego uzgadniania ról społecz-

nych jednostek ludzkich i tworzących przez nie struktur. Nie każda grupa społeczna wymaga jednak władzy. Czasami dla jej spójności wystarczy wpływ lub autorytet (s. 41). Czytelnie w wykładzie objaśnia się funkcjonowanie władzy państwowej.

W komentarzu do twierdzenia trzeciego wskazuje się na rzeczywistość instytucjonalną polityki. Zauważa się, że są one wpisane w rzeczywistość prawną oraz definiuje się i objaśnia podobieństwo między podmiotem praw a podmiotem polityki. Nośną kwestią w wykładzie jest prezentacja *instytucji decyzji*.

Przekonywująco objaśnia się twierdzenie czwarte o czynnikach tworzących zespół powiązań pojmowanych jako polityka. Wskazuje się, że istotną przestrzeń stanowią tzw. polityki resortowe, publiczne, które odpowiadają rodzajom działalności ludzkiej, ujawniają się w procesie zaspokajania potrzeb człowieka (s. 89).

Wskazując na główne czynniki dynamizujące politykę, w komentarzu do twierdzenia piątego, zauważa się, że w przestrzeni jej powołania jest zorientowanie na proces zaspokajania potrzeb egzystencjalnych. Działaniami politycznymi podejmowanymi w celu rozwiązania problemów społecznych są, tak jak w przypadku działań w celu zdobycia lub utrzymania władzy, działania – środki skutecznego osiągnięcia tego, co się zamierzano. Sprowadza się to do rozmaitych działań manipulacyjnych i perswazyjnych, do działań mających wzmacniać konfrontację, do działań groźących wykorzystaniem przewagi (faktycznej lub pozornej) na jakimś polu, do działań polegających na przemoc, wymuszających coś szantażem lub do działań pojedynczych (s. 93–94).

W komentarzu szóstym wskazuje się, że na politykę składa się 12 rodzajów działań, które można określić jako *stricte* polityczne. Są to działania organów państwa, samorządu terytorialnego i międzynarodowych organizacji rządowych, podejmowane wobec społeczeństwa; są to działania jednych organów na działania innych organów. W wykładzie ukazuje się rodzaje działań politycznych, w tym prezentuje się je w ujęciu tabelarycznym (s. 101–102).

W komentarzu siódmym, o działaniach o doniosłości politycznej, wskazuje się, że stanowią one niewielki ułamek działań podejmowanych przez ludzi, chociaż ich obecność w życiu codziennym jest bardzo zauważalna. Wśród bogac-

stwa działań, które kwalifikuje się jako niepolityczne (organizacyjne, administracyjne, sądowe, policyjne, gospodarcze, w obszarach kultury, opieki zdrowotnej, oświaty, bezpieczeństwa socjalnego, sportu, rekreacji życia prywatnego), występują jednocześnie takie, które tworzą politykę wespół z działaniami politycznymi. Należą do nich działania *quasi polityczne*, wśród których zauważa się działania o doniosłości politycznej, działania z pobudek politycznych oraz działania upolityczniane. Politykę tworzą też działania okołopolityczne, ząbajające się z politycznymi. Działania *quasi-polityczne* i okołopolityczne są podobne do politycznych, a granica między nimi jest niekiedy trudna do uchwycenia. Zauważa się, że niejednokrotnie dochodzi do rozbieżności w ocenie – czy konkretne działanie jakiegoś podmiotu jest polityczne, czy niepolityczne?

Czytelnie zarysowano w komentarzu ósmym kwestię podmiotów uczestniczących w polityce i podejmującym działania w celu zdefiniowania decyzji politycznych. Decyzje te występują w rozmaitych formach. W wykładzie dostarcza się wiedzy egzemplifikacyjnej o bezpośrednich i pośrednich decyzjach politycznych, a w tym o ich realizacji jednorazowej oraz wielorazowej.

W komentarzu dziewiątym podkreśla się, że ludzie nieustannie oceniają działania zarówno swoje, jak i innych, działania podejmowane w każdej grupie społecznej, w każdej dziedzinie życia społecznego. Ocenianie i wynikające z niego działania prowadzą często do konfliktów. W prezentacji problemu dostarcza się czytelnej warstwy egzemplifikującej to zjawisko.

I, w komentarzu dziesiątym podkreśla się, że polityka – tak zresztą, jak i pozostałe dziedziny ludzkiej aktywności – wywołując nieustanne zainteresowanie, powodują potrzebę: informacji o niej, badania jej, uczenia się o niej oraz ukazywania jej. Aby potrzeby te zaspokoić ludzie podejmują wiele działań niepolitycznych, które tworzą informację, naukę, oświatę i kulturę. Aczkolwiek działania w tych ramach są niekiedy działaniami politycznymi.

Wskazując na wartość poznawczą prezentowanej książki należy zauważyć, że: 1. jest to oryginalnie zaprezentowany wykład o istocie polityki oraz o jej urzeczywistnianiu przez różne podmioty życia kulturowego; 2. politykę prezentuje się z punktu widzenia psychologii społecznej; 3. płaszczyzną egzemplifikacyjną stanowi w istot-

nej mierze polityka społeczna; 4. za szczególnie nośne kwestie, ilustrujące wykład o polityce, wskazuje się zaspokajanie potrzeb, instytucjonalizację życia kulturowego oraz procesy decyzyjne; 5. wskazuje się na rolę państwa oraz jego podmiotów w generowaniu zachowań politycznych, jak też istotę kultury politycznej.

Podniesione w książce kwestie poznawcze przekonują, że zasługuje ona na uwagę akademickiego środowiska politologicznego, jak też praktyków kształtujących politykę oraz kulturę polityczną.

Andrzej Chodubski

Ideologie, doktryny, ruchy społeczne i polityczne. Wybrane problemy, red. Maria Marczevska-Rytko i Wojciech Ziętara, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, ss. 579.

Nośne zagadnienia poznawcze, ujawniające się w badaniach politologicznych, tj. ideologie, doktryny, ruchy społeczne i polityczne stały się przedmiotem prezentacji 35 artykułów, przygotowanych z okazji jubileuszu 30-lecia istnienia Zakładu Ruchów Politycznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jest to wyjątkowa instytucja, szczytująca się, ważnym, bogatym dorobkiem badawczym z zakresu współczesnych ideologii, doktryn oraz ruchów społecznych i politycznych. Znaczące są opracowania powstałe w niej dotyczące chrześcijańskiej demokracji, socjaldemokracji, konserwatyzmu, liberalizmu, populizmu, ekstremizmu politycznego, ruchów narodowych, haktywizmu, feminizmu.

We *Wstępie* wskazuje się, że pracownicy Zakładu zrealizowali w ciągu 30 lat jego istnienia (w latach 1984–2014) wiele znaczących wyzwań naukowo-badawczych, stali się szeroko rozpoznawani w naukach humanistycznych i społecznych w kraju i za granicą. Przypomina się tu ogniwa budowy lubelskiego środowiska politologicznego, w ramach którego znaczące było i jest miejsce Zakładu Ruchów Politycznych.

Zawarte w książce teksty podzielono na trzy części, tj. 1. Kwestie teoretyczne; 2. Ideologie i doktryny polityczne; 3. Ruchy społeczne i polityczne oraz kwestie systemowe. W pierwszej z nich ukazuje się zagadnienia: 1. Pomiędzy pragmaty-

zmem a radykalizmem. Ideologia w dobie post-ideologii; 2. Miejsce doktryn politycznych w typologiach myśli politycznej; 3. Ruch społeczny – ruch polityczny. Analiza terminologiczna; 4. Kategorie nowych ruchów społecznych w wybranych ujęciach teoretycznych; 5. Możliwości poznawcze myśli politycznej i ruchów politycznych – odmienności i podobieństwa przedmiotów badań; 6. Cywilizacja jako odpowiedzialność. Przypadek Polski.

Wskazuje się, że ideologia jest domeną myśli ludzkiej, a ta ujawnia się jedynie jako przejaw twierdzeń, manifestów czy sądów, które nie tylko mogą być błędne, ale również zakłamane i bałamutne. Jeśli uświadamia się sobie, że polityka nigdy nie była sferą zdominowaną przez ludzi nieomylnych, prawdomównych i prostolinijnych, to uzyskuje się zaledwie *przedsmak* ideologii. Zauważa się, z jednej strony, że ujawnia się głęboki kryzys, w jakim znalazła się debata ideologiczna we współczesnej polityce z drugiej, że wieszczona teza o ideologii wciąż wydaje się raczej prowokacją intelektualną niż opisem rzeczywistości.

Przypomina się, że doktryny polityczne są różnie definiowane. We wszystkich jednak definicjach (pomijając wąskie, praktyczne rozumienie anglosaskie) zwraca się uwagę na ścisły związek doktryn politycznych z ideologicznymi. Prezentując istotę *ruchu społecznego* zauważa się, że w Polsce definiują go zwykle socjologowie (socjologia ruchów społecznych, socjologia zmiany społecznej, socjologia polityki, socjologia struktur społecznych), a w małym stopniu jest on w polu badań politologii, która w kontekście organizacji i funkcjonowania państwa koncentruje się na władzy politycznej, państwie, partiach politycznych i określonych, konkretnych ruchach politycznych (liberalizm, konserwatyzm, socjaldemokracja, chrześcijańska demokracja, „nowe” ruchy społeczne). W wykładzie czytelnik określa się cechy ruchu społecznego. Zauważa się m.in., że działalność ruchu społecznego wyznacza zbiorowy, nadrzędny interes uczestników działań. Może nim być wprowadzenie zmiany w stosunkach społecznych, przekształcenie rzeczywistości społecznej, zmiana własnego położenia społecznego, stworzenie nowego porządku międzynarodowego, zachowania naturalnego środowiska człowieka itp. Zatem cele ruchu mogą być długofalowe, strategiczne. Ruch społeczny ma bardziej bądź mniej sprecyzowane elementy strategii, tak-